

Сливка І.Ю.

*завідувач сектору трасологічних досліджень,
Закарпатський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС*

ПОНЯТТЯ І ОЗНАКИ ВІЙСЬКОВОГО ЗЛОЧИНУ

Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, згідно зі ст. 17 Конституції України [1], є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Сучасне законодавство України у сфері військової діяльності характеризується наявністю низки проблем, що потребують вирішення. Не останнє місце у цьому переліку займають військові злочини та види покарань, що застосовуються до військовослужбовців Збройних Сил України.

Кримінальний кодекс України [2] містить сукупність норм, якими здійснюється кримінально-правове регулювання суспільних відносин, що стосуються військовослужбовців, як носіїв, визначених військовим законодавством, конкретних прав та обов'язків.

Впровадженню законодавчих змін або доповнень до цих норм повинні передувати наукові дослідження та всебічний аналіз статистики військових злочинів, скоєних військовослужбовцями [3, с. 122].

Поняття військового злочину ґрунтується на визначенні в Кримінальному кодексі України [2] загального поняття злочину, сформульованого в ч. 1 ст. 11 КК («Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину» [2, ч. 1 ст. 11]), і є похідним від нього. Крім того, воно має ще й низку специфічних ознак, що впливають із змісту ст. 401 КК.

Цими ознаками виступають:

1) відокремлений і відносно самостійний об'єкт цих злочинів (родовий об'єкт) – встановлений законодавством України порядок несення або проходження військової служби;

2) спеціальний суб'єкт злочину – військовослужбовець, а також військовозобов'язаний під час проходження навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів;

3) так звана «військова протиправність» – визнання діяння злочинним тільки в тому разі, коли воно безпосередньо передбачене відповідною статтею розділу XIX Особливої частини КК і одночасно пов'язане з порушенням норм законодавства, що регулює порядок несення військової служби або правил співжиття у військових колективах [4, с. 15].

Визначення в Кримінальному кодексі поняття злочину проти військової служби обумовлено також і необхідністю відмежування цих злочинів від суміжних із ними діянь. Усі злочини проти військової служби можуть бути розподілені на дві групи:

- спеціальні військові злочини, тобто такі, аналогів яких немає серед інших злочинів (наприклад самовільне залишення частини або місця служби – ст. 407; дезертирство – ст. 408);

- відносно військові, які за низкою ознак мають схожість з іншими, «загально кримінальними» злочинами (наприклад, перевищення військовою службовою особою влади або службових повноважень (ст. 424 КК) за своїми ознаками має риси суттєвої схожості із загально кримінальним злочином у сфері службової діяльності – перевищенням влади або службових повноважень (ст. 365 КК) [5].

З викладеного випливає принципово важливе положення, згідно з яким при застосуванні норм розділу XIX КК діють і повинні застосовуватися норми Загальної частини КК.

Отже, норми КК, що встановлюють відповідальність за військові злочини, є структурним елементом (частиною) кримінального законодавства України – Кримінального кодексу, становлять з ним одне ціле і не можуть застосовуватися окремо.

Поняття військового злочину як окремого виду (різновиду) загального поняття злочину (ч. 1 ст. 11 КК) включає всі його обов'язкові ознаки:

- суспільну небезпечність;
- протиправність;
- винність;
- караність.

Однак усі ці ознаки мають свою специфіку, яка обумовлена характером суспільних відносин, що складаються і функціонують у сфері несення і проходження військової служби, на які посягають указані злочини.

Суспільна небезпечність кожного злочину виявляється у завданні або створенні небезпеки завдання істотної шкоди суспільним відносинам (інтересам особи, суспільства, держави), які охороняються кримінальним законом.

Але у військових злочинах за цими відносинами стоять інтереси більш високого порядку – військова безпека держави: стан боєздатності Збройних Сил, інших військових формувань, здатність виконувати завдання, що ставить перед ними держава, і в кінцевому рахунку захищеність країни від можливої воєнної агресії.

Протиправність як ознака злочинів проти військової служби полягає, як уже вказувалось, у тому, що всі ці злочини передбачені лише в розділі XIX КК України.

Інші злочини, які скоюють військовослужбовці (наприклад, крадіжка, зґвалтування і т. ін.), необхідно кваліфікувати за статтями інших розділів КК.

З другого боку, якщо діяння, вчинене суб'єктом військового злочину, підпадає під ознаки складу злочину, передбаченого розділом XIX КК, та одночасно під загальну кримінально-правову норму, і ці норми знаходяться у відносинах конкуренції «спеціальної» і «загальної» норми, усе скоєне повинно кваліфікуватись за нормами розділу XIX.

Винність як ознака військових злочинів полягає у психічному ставленні особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК як військовий злочин, та їх наслідків у формі умислу чи необережності і має свою особливість у змісті вини. Залежно від форми вини особа певним чином ставиться не тільки до суспільно небезпечного діяння та його наслідків, а також до порушення порядку несення та проходження військової служби.

Караність злочинів проти військової служби характеризується тим, що за всі військові злочини передбачені конкретні види і розміри покарань. При цьому деякі види покарань можливо застосовувати лише до військовослужбовців (наприклад, тримання в

дисциплінарному батальйоні – [2, ст. 62], службові обмеження для військовослужбовців – [2, ст. 58].

Наявність усіх розглянутих ознак і утворює зміст поняття військового злочину, нормативно закріпленого у ст. 401 КК. У той же час відсутність хоча б однієї із цих ознак виключає можливість визнання того чи іншого діяння як злочину проти порядку несення військової служби (військового злочину).

Відомо, що склад злочину – це юридична конструкція, що являє собою систему об'єктивних і суб'єктивних ознак, указаних у КК, які в сукупності визначають суспільно небезпечне діяння як злочин. Ознаки складу військового злочину знаходять своє визначення і текстуальне закріплення в диспозиції певної статті розділу XIX Особливої частини КК, а також у низці норм Загальної частини КК, наприклад вина та її форми [2, ст. 23-25], суб'єкт злочину [2, ст. 18-22], незакінчений злочин [2, ст. 13-16], співучасть у злочині [2, ст. 26-31] тощо.

Усі ознаки складу військового злочину можуть бути згруповані в одиниці більш високого (за ступенем узагальнення) рівня, що утворюють структуру даного злочину: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона, суб'єкт злочину, які отримали назву «елементи складу злочину». Вони є обов'язковими структурними одиницями складу злочину. Відсутність хоча б одного із цих елементів буде свідчити про відсутність складу військового злочину і, таким чином, злочину в цілому, а тому й про відсутність підстави кримінальної відповідальності.

Отже, для встановлення підстави кримінальної відповідальності у вчиненому суспільно небезпечному діянні, що посягає на встановлений порядок несення військової служби, треба встановити наявність складу військового злочину: всіх його обов'язкових елементів і ознак.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131 (зі змінами та доповненнями).

2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1993 // Відомості Верховної Ради України. – 1992 р. – № 27. – Ст. 385.

3. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): навч. посіб. / Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба, В.І. Касинюк та ін. ; за ред. М.І. Панова. – Х. : Право, 2011. – 184 с.

4. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба, В.І. Касинюк та ін.; за ред. М.І. Панова. – Х. : Право, 2011. – 184 с.

5. Бугасв В.О. Військові злочини і покарання. – Рукопис Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 1200.08 – кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право. Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2002. – 190 с.